

Т. ТРАЈАНОВСКИ

КОН ПРАШАЊЕТО ЗА ПЛАНИРАЊЕТО НА НАСТАВНИОТ МАТЕРИЈАЛ ПО ИСТОРИЈА ВО ОСНОВНИТЕ УЧИЛИШТА

Основни програмски поставки во планирањето. — Проблемот на планирањето на работата во современата настава, треба да се решава во сообразност со општите дидактички поставки на современата настава. Притоа, во прв ред, треба да се имаат предвид поставките на новата наставна програма и план во основните училишта, спрема кои се регулира целокупното планирање на работата.

Следствено со тоа, секое планирање на работата на ниво на училиште, како и во рамките на поедини наставни предмети е условено и зависи од повеќе фактори. Меѓу нив, како најважни спаѓаат следниве:

- а) Задачите на наставата по одредениот предмет;
- б) Возраста на учениците;
- в) Основната концепција на програмата;
- г) Констелацијата на наставниот материјал во неа;
- д) Расположениот фонд на наставни часови и др.

Квалитетното планирање на наставната работа, треба да му овозможи и обезбеди на наставникот соодветна системност и рамномерност при изборот и обработувањето на наставниот материјал во текот на наставната година, благовремено и смислено планирање и припремање за секој наставен час, добра обработка на новиот наставен материјал, системност при повторувањето, средувањето и проверувањето на обработениот материјал и др.

Секако, во современата настава, спрема Вл. Мужик, се раководиме со дијалектичка методологија, со која и се придава подеднакво значење на аналитичкото и синтетичкото приоѓање во распоредувањето на наставниот материјал. Во таа смисла, дијалектичката методологија ги опфаќа во единство анализата и синтезата, како рамноправни дијалектички поларитети. Таквото методолошко приоѓање го исклучува преценувањето на анали-

тичноста, што било карактеристично за старата школа, а исто така го исклучува и преценувањето на синтетичноста и потценувањето на аналитичноста.

Меѓутоа, пронаоѓањето на правилна рамнотежа помеѓу овие два дијалектичка поларитета — аналитичноста и синтетичноста, претставува, заправо, најтешко прашање кое што треба да се решава во структурите на наставните програми, па и на распределување на наставниот материјал, во смисла на планирањето. Ова пред се поради тоа што, дури аналитичноста води кон расчленувањето на материјалот на поедини потесни делови (диференцијација), синтетичноста пак води кон спојување на поедини поетски делови на наставниот материјал во целина (интеграција), што во обата случаи, ја чини работат асоложена.

Ако се имаат предвид основните задачи на нашето училиште, како социјалистичко, кое има за цел кај учениците да изградува единствена слика за движењето на природата и општеството, т. е. формирање на дијалектичко-марксистички поглед на светот, а воедно и да ги воспита така што да бидат сестрано развиени личности, тогаш при остварувањето на тие задачи треба да се приоѓа со нужна сериозност. Тоа наметнува услови од поврзување на предметите од областа на природните и општествените науки, како и предметите во секоја група посебно.

На историјата, како наставен предмет, секако и припаѓа едно од централните места во општествените науки. Билејќи таа ги опфаќа сите страни на развитокот на човештвото, тргнувајќи од својата основа — економијата, што овозможува услов од согледување на нејзината целосна слика и на тој начин создава можност за разбирање на суперструктурата, нејзината врска со основата, взаемноста на општествените појави и сл.

При изборот на наставниот материјал по историја, треба да се тргнува главно од следниве образовни и воспитни задачи на оваа настава:

1. Правилно усвојување, од страна на учениците, основите на историската наука, познавањето на историските факти и сфаќањето на историските законитости;
2. Постапно развивање на историското мислење на учениците и врз таа основа формирање на дијалектичко-материјалистички поглед на светот; и
3. Развивање на самостојни творечки активности кај учениците во процесот на усвојувањето на историските процеси.

Покрај тоа, кога се поставува прашањето на изборот на наставниот материјал за планирањето, треба да се имаат во предвид и следниве моменти:

Да се запознаат учениците со основните карактеристики како и со појавите и настаните во општествено-економските фор-

мации и носителите на прогресивните движења, но само дотолку доколку е неопходно да се разбере развитокот на минатото и врз таа основа да се сфати современата историја.

И во објаснувањето за примената на новата наставна програма по историја, која всушност, претставува основа за поставување на планирањето на наставниот материјал, се укажува дека преку темите од Стариот Исток, Стара Грција, Античка Македонија и Стариот Рим (V одделение), треба да се сфати како дошло до создавање на првите робовладетелски држави, како нов чекор кон развитокот на општеството. Од Стариот Исток да се сфати користењето на трудот на селаните и робовите за изградба на иригациониот систем со другите карактеристики, или од Стара Грција и Стариот Рим да се воочат кризите на робовладетелското општество и др. Во склопот на тие теми, учениците треба да ги сфатат историските корени и на религијата, на уметноста и на културата воопшто.

Во таа смисла на учениците треба да им се помогнува да ги согледуваат прогресивните движења на општеството, т. е. развитокот од пониските кон повисоките облици на живот, што ќе повлијае кај учениците да се развива чувство на љубов кон оние сили кои го кршеа старото — преживеаното и создава ново, напредно во даденото историско време.

Во ист сооднос треба да се постават основите и при планирањето на наставниот материјал и во останатите одделенија — (VI, VII и VIII) извлекувајќи ги при тоа битните основи што ќе обезбеди услов за навлегување во елементарните општествено-економски односи, односно политички движења во развитокот на општеството.

Во таа смисла, во VI одделение, преку изучувањето на раниот феудализам, треба да се согледа појавата на еден нов општествен поредок за подобро да се разбере истиот и да се направи компарација со претходниот — робовладетелскиот поредок. Карактеристиките на феудалното општество да се воочат на примерите на Франкската држава, како најтипичен од тој систем и тн. Или пак, во VII одделение, појавата на капитализмот да се разбере како натрупување на нов квалитет и преминување кон ново општество (дека е тоа претпоследно класно општество со нови понапредни белези од претходните), но да се прикаже и експлоатацијата со нови форми на антагонизмот на новите класи. Како пример кон новото класно општество — капиталистичкото, треба да се земе Француската револуција од 1789 година. Да се сфати дека буржоазијата се бори за власт, а експлоатираната работничка класа — пролетаријатот, ќе се јавува како нејзин „гробар“.

И во однос на изучувањето на нашата национална историја наставниковата работа при обработувањето на националната историја треба да се сведува на истакнување на борбата на на-

ишите народи за слобода се до Народноослободителната борба — најзначајниот период во минатото на нашите народи и народности. Ако наставникот преку својата наставна работа, успева учениците да ги внесе за да ја сфатат и доживеат борбата на нашите народи против разните завојувачи, како и упорната решеност да победуваат по цена на најголеми жртви, тие тогаш ќе ја сфатат и моралната страна на таа борба и борбените традиции, кои се манифестирале во минатото и го добиле својот потполн израз во текот на Народно-ослободителната борба и Народната револуција.

Во суштина, историјата како наставен предмет, мора пред се, учениците да ги наоружа со такви знаења и сфаќања на историското минато, со цел да го совладуваат материјалистичко-дијалектичкиот поглед на светот. Од ова произлегува обврската на наставникот по историја да ги научи учениците да ја сфатат и целосно да ја усвојат содржината на наставниот материјал, да увидуваат во историското минато патот и средствата кои помогнуваат во решавањето на актуелните задачи на сегашната борба на нашите народи и народности за самоупрвно социјалистичко општество. Овие фундаментални цели и задачи на наставата по историја, не ќе можат да се реализираат без правилно поставено планирање на макро и микро основа.

Планирањето на наставниот материјал по историја — основа за успешно реализирање на програмските цели и задачи. — Новите наставни планови и програми по историја се рамковни и затоа од наставникот се бара посебно умевање за правилно распоредување на материјалот и со одреден број на наставни часови го упатува наставникот да ја планира наставата со потребна организација и методологија на работа, а посебно да води сметка за корелација со другите наставни предмети што ќе му обезбеди поголем успех. Голем дел на наши наставници ја планира својата работа. Почитувајќи ги некои основно педагошко-методски принципи се изработуваат годишни глобални планови. Меѓутоа, досегашната пракса покажува дека при планирањето на наставните содржини на часовите по историја одсуствува детално утврдување на посебните образовно-воспитни цели и задачи, како и начинот на нивното остварување. Заради тоа, во мошне сложениот механизам на реализацијата на целите и задачите на наставната работа се прекинува нишката на sukcesивното и логичното надоврзување на една определена етапа на друга и што ја условува и импровизацијата, особено во поглед изборот на фактите за новите наставни единици и го оневозможува, во крајна мера смисленото утврдување на материјалот, тематското повторување, средување и проверување на обработената наставна материја.

Најчести пропусти на наставникот при планирањето на наставната работа, можат да бидат следниве:

а) Нереално планирање на вистинскиот фонд на часови во текот на годината, односно полугодието;

б) Недостаток на квалитетна анализа, односно недоволно проучување на содржините не поедините целини на програмата, со цел на обезбедување правилна временска артикулација меѓу нив, а во духот на нејзината основна концепција и интенција;

в) Недоволна смисленост и системност во поглед на обезбедување на правилен временски однос помеѓу обработката на нов материјал, од еда страна, како и повторувањето и утврдувањето од друга страна;

г) Недоволна умешност околу утврдувањето на основните контури на содржината на темата, односно формулирањето на наставни содржини кои треба да произлегуваат од реализацијата на содржините — задачите на тематската целина;

д) Недоволно користење на помошна литература заради надополнување на запознавањето на знаењата во рамките на темата;

ѓ) Скудност во поглед на изборот и укажувањето на најпогодна лектира на учениците од областа на секоја тема;

е) Неумешно поврзување на наставата по историја со стварниот живот, како и останатите предмети.

Во врска со дневното оперативно планирање, исто така, се среќаваат одредени пропусти, меѓу кои најчесто се следниве:

— Воопштеност и неконкретност во поставувањето на целите и задачите на наставната содржина; и

— Едностраност во изборот на методите, облиците и средствата за наставна работа.

Согледувајќи ги основните поставки на планирањето, неопходно е потребно да се врши правилно ГЛОБАЛНО-ГОДИШНО ПЛАНИРАЊЕ (Макро — план), што значи целиот материјал да се распореди на помали делови, т. е. на наставни единици по месеци и недели, со потточки, водејќи сметка при тоа да не се цепкаат заокружените целини и целините што се логично поврзани една со друга.

А за реализацијата на тоа барање, пред се, треба солидно да се познава наставна програма по историја во сите одделенија каде што се изучува. Потоа треба да се пресмета вкупниот број на часови во текот на учебната година. Од како се утврди вкупниот број на работни часови наменети на соодветното наставно подрачје, се пристапува кон глобалната анализа на пропишаната наставна програма и колку од расположивото време може да се додели на првото, а колку на второто полугодие. Потоа се одредува што ќе се работи, односно кои содржини ќе се обра-

ботуваат во прво, а кои во второто полугодие, водејќи сметка дека овие два дела треба да претставуваат заокружена целина, како и во духот на програмските барања, одредување на соодветно време за екскурзии, разни јавни настапи, како и за детално полугодишно и годишно повторување и утврдување на наставниот материјал.

Како треба да се приоѓа кон планирањето на наставниот материјал по историја, на пример, за V одделение, како почетно одделение во вишите одделенија, нека ни послужи овој пример:

Во прв ред се одредуваат, односно земаат во предвид расположивите теми според наставната програма, кои се поставени во следниов ред:

Увод

1. Праисторија
2. Стариот Исток
3. Стара Грција
4. Стара Македонска држава и
5. Стариот Рим

Од како го споредивме обемот, содржината и важноста на темите со времето кое ни стои на располагање, а ценејќи го и фондот на часовите во неделата, имајќи во предвид дека историјата во V одделение е застапена со по 1 час седмично, го одредуваме бројот на часовите за обработка, но воедно и часови за повторување, утврдување, генерализирање и сл.. При тоа, треба да се почитува определениот сооднос, главно дека 60,0% од фондот на наставните часови треба да отпаѓа на обработка на нов материјал, а 40,0% на останатите потреби и тоа: повторување, утврдување, систематизирање и тн.

Спрема тоа, според нас, распоредот на темите и износот на часовите би бил слениов:

Т е м а	Ч а с о в и з а :		
	Обработка	Повторување	Вкупно
У в о д	1	1	2
I. Праисторија	3	2	5
II. Стариот Исток	3	2	5
III. Стара Грција	5	4	9
IV. Стара Македонска држава	3	2	5
V. Стариот Рим	6	5	11
В к у п н о :	21	16	37

Од како е извршена глобалната распределба на макро-основа, наставниот материјал се распоредува на полугодите на следниов начин:

Прво полугодие:

Т е м и	Ч а с о в и з а:			Вкупно
	Обработка на нов материјал	Тематско повторув.	Општа генерал.	
I. тема со уводниот дел	1 3	— 2	1	2 5
II. тема	3	2		5
III. тема — до: Најмоќните полиси во Грција 15. I.	2	1	3	6

Второ полугодие:

III тема — од Најмоќните полиси во Грција 1. II.	3	3		6
IV тема	3	2		5
V тема	6	5	2	13

На таа основа се планира, голбален план, и во VI одделение. Така на пример, за разлика од V одделение, во ова одделение историја е застапена со 2 часа седмично. Тоа значи дека годишно ќе има околу 33 часови, а за второто полугодие 39 часови. Во второто полугодие се даваат повеќе часови од разбирливи причини. Наставната програма по историја, сообразно со програмските барања предвидува и овде компонирање на фондот на часовите во таква димензија, што 60,0% од часовите би требало да се определи околу 33 часови, а за второто полугодие 39 часови. Во второто полугодие се даваат повеќе часови од разбирливи причини. Наставната програма по историја, сообразно со програмските барања предвидува и овде компонирање на фондот на часовите во таква димензија, што 60,0% од часовите би требало да бидат употребени за реализација на нов материјал, а 40,0% за други форми на работа и тоа: повторување, утврдување, обопштување и сл.

Според глобалното годишно распределение на часовите истите би се поставиле во следниве рамки:

— За обработка на нов материјал во текот на годината	42 часа
— За повторување на наставните единици по целини и теми, ќе се употребат	20 „
— За полугодишно и годишно обопштување на материјалот	6 „
— Резерва за евентуални случаеви	4 „
или в к у п н о:	72 часа

Часовите за повторување обично се одредуваат по секоја логична целина или тема. Во случај, ако целината, односно темата е голема, тогаш истата може да се дели на два дела. Правилно е да се формулираат наставните единици — содржините на повторувањето така што истите да претставуваат една континуирана целина. Исто така, нужно е да се води сметка за часовите кои се однесуваат за обработка на наставните единици по недели, односно месеци.

Како пример може да ни послужи глобалната распределба — макро план на наставниот материјал по историја за VII одделение — изработена од Горѓи Танкоски — самостоен педагошки советник во Битолскиот завод за унапредување на претучилишно и основно образование и воспитување, кои носи следни рамки:

Ред. број	Т е м а	Ч а с о в и з а:			
		Обраб.	Комб.	Повтор.	Вкупно
1.	Големата француска револуција	3	—	1	4
2.	Работничко движење во Европа во XIX век	5		2	7
3.	Кулурата во светот кон крајот на XIX и поч. на XX век	1	1		2
4.	Македонија од крајот на XVIII век до Берл. конгрес	7		2	9
5.	Србија, Ц. Гора, БиХ, Хрватска и Словенија од поч. на XIX век до I Светска војна	8		3	11

6. Македонското револуционерно движење до Илинденското востание	5		2	7
7. Македонското национално револуционерно движење по Илинденското востание	4		1	5
8. Просветата и културата кај југословенските народи во II половина на XIX и поч. XX век	1	1		2
9. Национално-ослободителното движење на Албанскиот народ	1		1	2
10. Првата светска војна и југословенските народи	3	1	1	5
11. Октомвриска социјалистичка револуција и создавање на СССР	3	1	1	5
В к у п н о:	41	4	13	58
Повторување на наставниот материјал од VI одделение				2
Проверка на знаења со низа задачи од објективен вид				2
Тестирање				2
Полугодишно повторување на материјалот				3
Годишно повторување на материјалот				3
Резервни часови				2
В к у п н о:				72

Потоа, според нашето мислење треба да се оди на „тематско“ планирање. Тоа ќе овозможи наставниот материјал поефикасно да ја постигнува својата содржинска концепција во наставната работа.

При изработувањето на „тематското“ планирање се тргнува од програмата, а и од глобалниот план, секако, од како ќе се вршат претходните припреми. Тематскиот план може да ни послужи како единствен за целата наставна година и не ќе биде потребен во тој случај полугодишен или месечен план. Темите се одредуваат во зависност од времето, возраста на учениците и од логичната целина на темата. Обично во програмата се оцртани темите, но не секогаш и затоа не треба тоа да биде повод

за механичко препишување на програмите. Затоа треба студиски да се размислува за да може правилно да се одредат темите.

Покрај тоа, во рамките на темите може да се одреди и времето на реализацијата (месецот, неделата на реализирањето на дадениот материјал и фондот на наставните часови).

Како пример може да ни послужи оваа микро-распределба на материјалот:

1. Големата Француска буржоаска револуција:

1. Франција спроти големата буржоаска револуција — Апсолутна монархија (поим) — апсолутизмот на Луј XVI — неограничена власт; беукронтолно трошење на државните пари;

Општествени односи пред Револуцијата:

I сталеж — свештенство

II сталеж — благородништво

= феудална класа

III сталеж — буржоазија, селанство, работништво и други општествени слоеви од феудалната класа

Идеи на Револуцијата = Слобода, Братство, Еднакост

= 1 час

2. Големата француска буржоаска револуција. —

Причини за Револуцијата: Пречки за развитокот на стопанството, нерамномерност на сталежите пред законот, класни спротивности (селани — феудалци, феудалци — буржоазија и сл.). Цел на револуцијата: ликвидирање на феудалните односи и воспоставување на буржоаска власт, воспитување на еднакост меѓу сталежите во правата и должноста;

Одвивање на Револуцијата; Заседание на Собранието на сталежите, Напад на Бастилија (14. јули 1789 г.) — почеток на Револуцијата; Донесување на устав — 1791 г. Осигурена власт на крупната буржоазија — Јакобинска диктатура: 1794 — 1794;

Обид за продлабочување на Револуцијата;

Противници на Револуцијата: симнатото благородништво, свештенство и кралот; Феудалните владетели, благородници и другите европски држави;

Значење на Француската буржоаска револуција: Укинување на феудалниот и востановување на буржоаскиот поредок; овозможен слободен развиток на капиталистичкото стопанство; влијание на буржоазијата на другите земји во Европа.

= 1 час

3. Создавање и пропаст на Наполеоновото царство. —

Крупната буржоазија на власт го довела Наполеон Бонапарта; Обезбедување на власт на крупната буржоазија; Освоју-

вачки војни за обезбедување господство на Франција во Европа. Наполеонови војници — Континентална блокада — 1812 г. Пораз на Русија; 1813 г. — битка кај Лајпциг, Пропаст на Наполеон; Стопански напредок.

Виенски конгрес 1814/15 = прекројување картата на Европа во интерес на победниците. = 1 час

4 час ќе треба да биде посветен на повторувањето на темата.

Темата „Голема Француска буржоазија“ ќе треба да се обработи во текот на месец септември.

Некои теми можат да се поделат на два дела, зависно од обемот на темата, со забелешка да при такви случаи треба да се врши општа генерализација на наставниот материјал.

Ова „тематско“ планирање може да содржи повеќе варијанти: да се збогати со форми, методи и средства за работа, само со тоа што ќе се определат темите и бројот на часовите за реализација на содржините.

Важен елемент за успешна настава е периодот кон дневното планирање, односно дневниот оперативен план за работа — микропланот.

Микропланот треба да ги содржи следните елементи; реден број, час, одделение, организација на часот, наставни методи, нагледни и наставни средства, корелација, литература и воннаставна активност. Со микропланот може да се планира во куси црти и содржината на часот: кус увод, главен дел на часот и биланс на часот.

Дневниот оперативен план за работа, ако веќе сите останати подготовки во врска со планирањето на наставниот материјал на макро и микро основа се извршени, има огромно значење за целосна реализација на наставната програма по историја и воопшто.

Дневниот оперативен план треба да биде изработен во вид на потсетник за работа, со забелешка што во него ќе се содржат, покрај останатите елементи и преглед на наставни и нагледни средства, литература, воспитна и образовна цел на часот, што ќе обезбеди основа за успешна реализација на сите програмски барања.

Л И Т Е Р А Т У Р А:

Наставна програма и план за основно училиште, Скопје, 1973

D-r Poljak: „Planiranje u nastavi“ Zagreb, 1964.

Д. Лепчески: „Планирање на наставниот материјал по историја“ сп. „Просветно дело“ бр. 5—6, Скопје, 1967

К. Тихомиров: „Планирање у настави“ — Из искуства совјетске школе и наставника, бр. 2, Београд, 1948.

Настава историје у основној школи, Београд, 1964

З. Поповиќ: „Припремање наставника за час историје“ Настава историје у основној школи, Београд, 1964.